

Feminist Gerontoloji Bağlamında Yaşlılığın Kadınsallaşması

Feminization of Old Age in the Context of Feminist Gerontology

Taner ARTAN^a, Hatice selin IRMAK^b

ÖZ Dünya genelinde yaşlı nüfus oranı artmaktadır. Hızla artış gösteren bu nüfus içerisinde, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin %57,5'ini, 75 yaş ve üzerindeki bireylerin %60,5'ini, 85 yaş ve üzerindeki bireylerin ise %73,1'ini kadınların oluşturduğu görülmektedir. Bu durum yaşlılığın kadınsallaşması olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki farklılıklara atfedilen sosyokültürel anlamlardan kaynaklanan avantajlar ve dezavantajlar bu bireylerin yaşlanma ve yaşlılık süreçlerine de etki etmektedir. Bu çalışmada yaşlanma, yalnızca insanların görünümünde meydana gelen fiziksel değişimler ile sınırlı olmayan "çok boyutlu ve çok yönlü" bir süreç olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda yaşlanma süreçlerini açıklama ve anlamlandırma noktasında toplumsal cinsiyetin ve özellikle yaşlı nüfusun büyük bir kısmını oluşturan kadınların önemli bir yeri olması gerektiği görüşünü savunan feminist gerontoloji yaklaşımı bu çalışmanın temel teorik alt yapısını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki farklılıklara atfedilen sosyokültürel anlamlardan kaynaklanan avantajların ve dezavantajların yaşlanma süreçlerine nasıl etki ettiğinin ve kadınların yaşlılık dönemlerinde karşı karşıya kaldığı sorunların ortaya konmasıdır. Yaşlı kadınların karşı karşıya kaldığı sorunlar yaşlanma sürecinin geneline ilişkin sorunları, kadınlara ilişkin sorunları ve yaşlı kadınlara ilişkin biyolojik-psikolojik-sosyal temelli sorunları kapsamaktadır. Bu sorunların çözümü noktasında, kadınların toplumsal yaşam içerisinde devamlı olarak birilerine bağımlı olmalarının önlenmesi için erkekler ile eşit şartlara sahip olmalarını sağlayacak politikaların üretilmesi büyük önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Yaşlanma, Yaşlılık, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Yaşlılığın Kadınsallaşması, Feminist Gerontoloji

ABSTRACT The elderly population is increasing in all over the world. Within this rapidly increasing population, it is seen that women constitute 57.5% of the individuals aged 65 and over, 60.5% of the individuals aged 75 and above and 73.1% of the individuals aged 85 and above. This situation is defined as the feminization of elderliness. In this context, the advantages and disadvantages arising from the socio-cultural meanings attributed to the differences between male and female sexes also affect the aging and aging processes of these individuals. In this study, aging is considered as a multidimensional and multifaceted process, not limited to physical changes as people experience by age. In this context, the feminist gerontology approach, which advocates the idea that gender and especially the women constituting a large part of the elderly population should have an important place in explaining and making sense of aging processes constitutes the basic theoretical ground of this study. Objective: The purpose of this study is to examine the advantages and disadvantages of socio-cultural meanings attributed to differences between male and female genders, how it affects the aging process, and the problems experienced by women in their old ages. Conclusion and Recommendations: The problems faced by elderly women involve the general problems of the aging process, women problem, and biologically-psycho-social based problems of older women. It is very important to develop policies that ensure that women have equal conditions with men in order to prevent women from being constantly dependent on one another in social life.

Keywords: Aging, Old Age, Women, Gender, Feminization of Old Age, Feminist Gerontology

Giriş

Toplumsal cinsiyetin yaşlanma süreçlerine etkisi sadece cinsiyete bağlı biyolojik özellikler arasındaki farklılıklardan kaynaklanmamaktadır.

Türk toplumunda kadının konumunun erkeğe kıyasla daha dezavantajlı olduğu yönünde görüşler mevcuttur (1, 2). Bu anlamda kadın ve erkek cinsi-

Geliş Tarihi/Received:25-12-2017- Kabul Tarihi/Accepted:27-02-2018

a Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-mail: t.artan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8716-2090

b Ar. Gör. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, e-mail: selinirmak@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5032-1767

Sorumlu yazar /Correspondence: Arş.Gör. Hatice Selin Irmak, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, -mail: selinirmak@istanbul.edu.tr

yetleri arasındaki farklılıklara atfedilen sosyokültürel anlamlardan kaynaklanan avantajlar ve dezavantajlar yaşlanma ve yaşlılık süreçlerine de etki etmektedir. Buradan hareketle kadınların çocukluk dönemlerinden itibaren yaşlanma süreçleri boyunca pek çok alanda dezavantajlı konumda oldukları göz önünde bulundurulduğunda, yaşlı kadının asıl problemi bir anlamda "yaşlılığından" ziyade "kadın" olmasıdır (3). Yani yaşlılığın cinsiyete bağlı bir süreç olduğu varsayımından hareketle, yaşlılık kadınlar açısından yaşlanma süreci boyunca cinsiyete özgü "sorunların birikimi" olarak değerlendirilmektedir (4). Bu çalışma kapsamında da kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki farklılıklara atfedilen sosyokültürel anlamlardan kaynaklanan avantajların ve dezavantajların yaşlanma süreçlerine nasıl etki ettiğinin ve kadınların yaşlılık dönemlerinde karşı karşıya kaldığı sorunların ortaya konması amaçlanmaktadır.

1. TEORİK ARKA PLAN

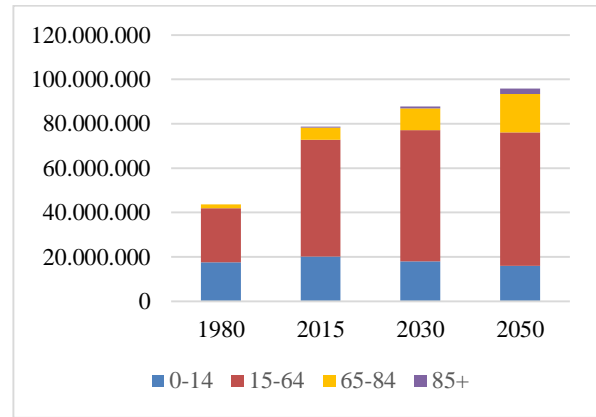
1.1. Yaşlanma ve Yaşlılık: Feminist Gerontoloji Kuramı

İnsanların yaşlanma ve yaşlılık kavramları ile ilgili çalışmaları günümüzde tartışılmaya yeni başlanmış gibi görünmesine rağmen eski çağlara kadar uzanmaktadır. Yaşlanma yalnızca insanların görünümünde meydana gelen fiziksel değişimler ile sınırlı olmayan "çok boyutlu ve çok yönlü" bir süreçtir (5,6). Bu noktada feminist kuramcılar; "yaşlılık ve yaşlanma sürecinin bireylerin içinde yaşadıkları toplumsal ilişkilerden ve iktidar ilişkilerinden bağımsız bir biçimde anlaşılamayacağını gösteren" politik ekonomi yaklaşımı (7,8), ile "yaşlanma sürecinin hem bireysel düzeyde verilen kararlardan ve davranışlardan hem de davranışı zorlayan ve yöneten yapısal ve tarihsel süreçlerden etkilendiğini savunan" yaşam seyri yaklaşımına (9, 10) toplumsal cinsiyet boyutunu da ekleyerek feminist gerontoloji yaklaşımının oluşmasını sağlamışlardır. Bu yaklaşıma göre toplumsal cinsiyet merkezli eşitsizlikleri ve baskıyı oluşturan ekonomik politik yapı, yaşam seyrini şekillendiren ise kadının ve erkeğin yaşlanma deneyimidir. Bu nedenle feminist kuramcılara göre yaşlanma süreçlerini açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışan çalışmalarda, toplumsal cinsiyetin ve özellikle yaşlı nüfusun büyük bir kısmını oluşturan

kadınların önemli bir yeri olması gerekmektedir (11).

1. 2. Demografik Dönüşüm: Türkiye'de Yaşlı Bireylerin Profili

Bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de yaşlı nüfusun sayısı giderek artmaktadır. Demografik dönüşüm sürecinde olan Türkiye, Avrupa ülkelerine göre genç bir nüfus yapısına sahip gibi görünse de, mutlak yaşlı sayısı oldukça fazladır (12). Birleşmiş Milletler verilerine göre Türkiye'de 1980 yılında 65 yaş ve üstü nüfus tüm nüfusun %4,7'sini oluştururken, 2015 yılında bu oran %7,5'e ulaşmıştır. Nüfus projeksiyonlarına göre bu oranın 2030 yılında %12,1'e, 2050 yılında ise %20,6'ya yükseleceği tahmin edilmektedir (Şekil 1) (13).

Şekil 1. Türkiye'de Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dağılımı (13)

Birleşmiş Milletlere göre bir ülkedeki yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %8 ile %10 arasında olması o ülke nüfusunun "yaşlı", %10'un üzerinde olması ise "çok yaşlı" olduğu anlamına gelmektedir (12). Ülkemizde yaşlı sayısı, diğer yaş gruplarındaki bireylerin sayısına göre daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir. 2014 yılında Türkiye'de toplam nüfusun artış hızı %10,6 iken yaşlı nüfusun artış hızı bunun yaklaşık 3 katı fazla olup %36,2'dir (14).

Tüm bu demografik değişim ve dönüşümler göz önünde bulundurulduğunda bu kadar hızlı artan bir nüfusun değişiminin ne yönde olacağını incelenmesi, yaşanmakta olan gelişmelerin yaratacağı sosyal sorunlara yönelik üretilecek çözümler açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu

anlamda demografik yaşlanma olgusu toplumsal cinsiyet bağlamında ele alındığında Türkiye'de 2015 yılı itibarıyla doğumda beklenen yaşam süresi erkeklerde 71 yaş iken, kadınlarda 78 yaşdır (13).

Tablo.1: Türkiye'de Yaşlıların Cinsiyete Göre Dağılımı (13)

	2015		2030	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
65+	%57,5	%42,5	%58,2	%41,8
75+	%60,5	%39,5	%63,1	%36,9
85+	%73,1	%26,9	%70,6	%29,4

Türkiye'de 65 yaş ve üzerindeki bireylerin %57,5'inin, 75 yaş ve üzerindeki bireylerin %60,5'inin, 85 yaş ve üzerindeki bireylerin ise %73,1'inin kadınlardan meydana geldiği görülmektedir (Tablo 1) (13). Bu olgu literatürde "yaşlılığın kadınsallaşması" kavramı ile ifade edilmektedir (1).

Demografik değişim ve dönüşümlerin gelecek dönemlerde kadın yaşlılar açısından yaratacağı olası riskler bireylerin cinsiyetlerinden değil, yaşamları süresince cinsiyetlerine bağlı olarak karşılaştıkları sosyal dezavantajlardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde yaşlılığın kadınsallaşması olgusu toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır.

1. 3. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Yaşlılığın Kadınsallaşması

Yaşlılık döneminde toplumsal cinsiyete bağlı ortaya çıkan sorunlar, Türkiye gibi keskin farklılıklar içeren toplumsal cinsiyet rollerinin bulunduğu toplumlarda daha büyük önem arz etmektedir (15). Geleneksel toplum yapısı içerisinde "evin reisi" olarak konumlandırılan erkeklerin karar süreçlerinin tamamında tek yetkili olarak görülmesi, kadınların toplumsal hayat içerisinde bazı deneyimleri yaşamasını ve sorumluluklar üstlenmesini önlemiştir. Bütün bunlardan hareketle gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde eğitim ve meslek hayatına çok az katılabilme şansı olan bugünün kadın yaşlılarının büyük kısmı yaşlılık dönemlerinde kendilerini istedikleri gibi ifade edememe, günlük yaşamları içerisindeki temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşama gibi olumsuz durumlar nedeniyle kendilerini güvensiz, huzursuz ve korku içerisinde

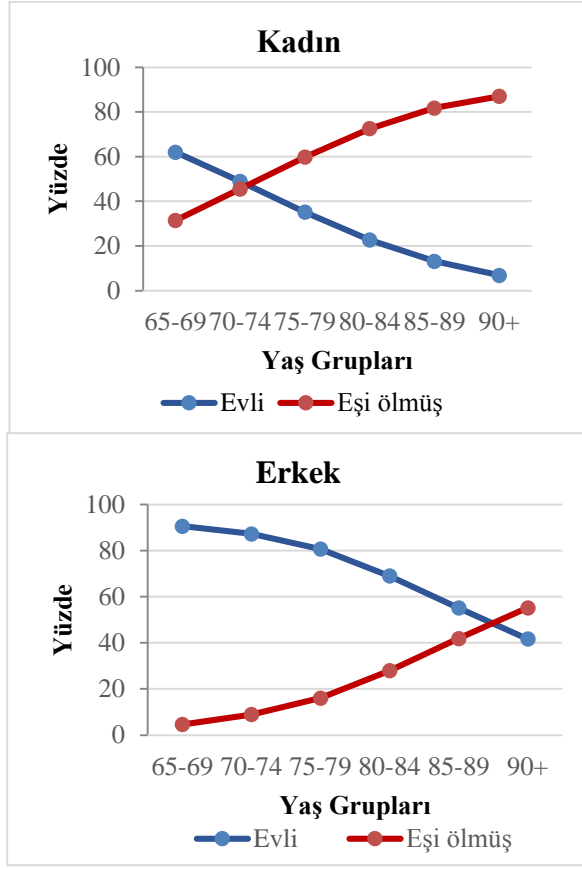
hissetmektedirler (16). Dolayısıyla yaşlı kadınlar toplum tarafından oluşturulan "yaşlılık bariyerleri" ile mücadele etmenin yanında (16), bu dönemde bir de kadın olmalarının yarattığı dezavantajlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu noktada kadınların erkeklerden daha uzun yaşamasına bağlı olarak ortaya çıkan "yaşlılığın kadınsallaşması" olgusu her ne kadar biyolojik açıdan bir avantaj olarak görülse de, toplumsal açıdan yaşlılığın özellikle kadınların problemi haline geldiğinin altını bir kez daha çizmektedir. Bu nedenle yaşlı bireyler arasındaki eşitsizliklerin şekillenmesinde toplumsal cinsiyetin sahip olduğu işlevin daha iyi analiz edilmesi gereklidir.

2. YAŞLI KADINLARIN SORUNLARI

Yaşlı kadınların karşı karşıya kaldığı sorunlar yaşlanma sürecinin geneline ilişkin sorunları, kadınlara ilişkin sorunları ve yaşlı kadınlara ilişkin biyolojik-psikolojik-sosyal temelli sorunları kapsamaktadır. Bu çalışmada yaşlı kadınların sorunları medeni durumlarına bağlı problemler, yalnızlık, yoksulluk, sosyal güvenlik yoksunluğu, ihmal ve istismar, çalışma hayatında karşılaşılan sorunlar olarak le alınmıştır. Bu sorunlar arasında yer alan dulluk, yoksulluk, sosyal güvenlik yoksunluk, çalışma hayatında yaşanan sıkıntılar aslında kadınlar açısından iç içe geçmiş bir problem yumağı oluşturmaktadır (3).

2.1. Medeni Durum Değişikliği

Türkiye'de toplumsal yaşam içerisinde medeni durum bakımından bireylerin evli olması en yaygın eğilimdir (17). Ancak yaş ilerledikçe bireylerin evli kalma olasılığı azalmaktadır (Şekil 2). 65 yaş ve üstü bireylerde erkeklerin %83'ü, kadınların %43'ü evli iken; erkeklerin %13'ü, kadınların %50'si eşini kaybetmiştir (12). Kadınlar yaşlılık dönemlerini yalnız geçirmektedirler. Bu durum kadınların yaş olarak kendilerinden daha büyük bireyler ile evlenmelerinden ya da biyolojik yapıları nedeniyle ortalama yaşam sürelerinin erkeklerden yaklaşık 6-7 yaş daha fazla olmasından kaynaklanabilmektedir (15). 65-69 yaş aralığındaki evli erkeklerin oranı %91 iken; aynı yaş grubundaki evli kadınların oranı %62'ye düşmekte, ileri yaşlarda ise durum kadınlar açısından daha çarpıcı bir hal almakta ve 90 yaşın üstündeki evli bireylerin yalnızca %5'i kadınlardan oluşmaktadır (12). Yani Türkiye'de 90 yaşın üstündeki her 10 kadından 9'u eşini kaybetmiştir.

Şekil 2. Türkiye’de Yaşlıların Cinsiyete Göre Medeni Durumları (15)

Türkiye’de yapılan bir çalışmaya göre yaşlı kadınların yeniden evlenmeyi düşünmemelerinin nedenleri arasında bu durumun uygun olmadığını düşünmeleri, ailelerinin-çocuklarının istememesi, çocuklarını büyütme telaşları, çevreden çekinme gibi nedenlerin yer aldığı bulunmuştur (18). Dolayısıyla toplum içerisindeki ataerkil kabuller ve kadınların tekrar evlenmesine olumlu bakılmaması bu durum üzerinde önemli etkiye sahiptir. Kadınların yanı sıra erkekler de ise eş kaybı sonrasında birkaç kez evlenme girişiminde bulunduğu, dolayısıyla erkeklerin yalnız yaşamaya kadınlar kadar dayanamadıkları görülmektedir (1).

2.2. Yalnızlık

Yaşlıların ilerleyen yaşla birlikte eşlerini kaybetmesi yaşlandıkça yalnızlaşan bir kuşağın varlığını göstermektedir. Bu durum Hans Peter Tews (1993) tarafından ortaya konan ve yaşlılık döneminde tek başına yaşama ve yalnızlaşma durumunu ön plana çıkaran "tekilleşme" tezi ile

açıklanabilmektedir (27,37) Buna göre yaşlılıkta eş kaybının en önemli psikolojik sonuçlarından biri yalnızlıktır (19). TÜİK 2014 yılı verilerine göre toplam tek kişilik hane halklarının %45,8’i 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylerden oluşmakta ve tek başına yaşayan yaşlı nüfusun %76,5’ini kadınlar, %23,5’ini erkekler oluşturmaktadır (20).

Bireylerin özellikle psikolojik ve duygusal açıdan en kırılgan olduğu yaşlılık döneminde yanlarında güven duydukları eşlerinin olmaması yaşama güçlerini olumsuz etkilemektedir (21). Bu nedenle eş kaybına uyum sürecinde sağlıklı bir sosyal iletişim ve arkadaşlık büyük önem taşımaktadır (22). Bu noktada bireylerin hem kendi yaş gruplarındaki hem de farklı yaş grubundaki bireyler ile bir araya gelerek birlikte zaman geçirmeleri için fırsatlar yaratılması yalnızlık hislerinin azaltılmasına yardımcı olacaktır (18). Daha da önemlisi yaşlılık dönemi öncesinde gençlik ve orta yaş döneminde aile ilişkisi dışında kurulan sosyal ilişkilerin gelişmesi ve korunması sağlanmalıdır (3).

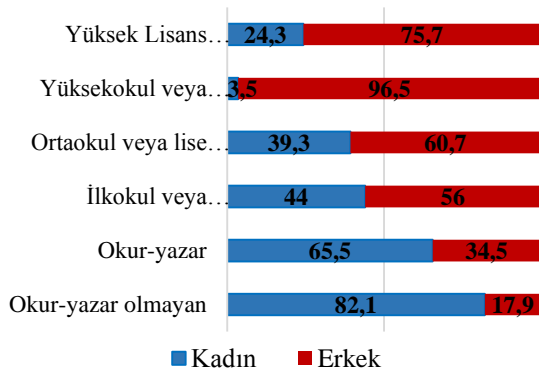
2.3. Yoksulluk

Türkiye’de yaşlılık ve yoksulluk arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (3). Yaşlılık döneminde yaşanan eş kayıplarının kadınlar açısından en önemli ekonomik sonuçlarından biri hane gelirinin azalmasıdır (19). 65 yaş ve üzeri yaşta bireylerden oluşan tek kişilik hanelerin yarısından fazlası aynı zamanda en düşük gelir grubunda yer almaktadır (20). Tek başına yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerin çoğunun kadınlardan oluştuğu ve tek kişilik hanelerde yoksulluğun en önemli sorunlardan biri olduğu düşünüldüğünde, Türkiye’de en yoksul ve gelir açısından en kırılgan kesimi yaşlı kadınların oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla yalnız yaşayan yaşlı kadınlar arasında daha yüksek oranda yoksulluk görülür. Her ne kadar yalnız yaşayan yaşlı kadınlar görmezden gelinse de yaşlı kadınlarda medeni durumda meydana gelen değişim de gelirin azalması ile ilişkilidir ve bu durum literatürde yoksulluğun kadınlaşması olarak tanımlanmaktadır (23).

Kadınlar ve erkekler arasında ekonomik durum açısından meydana gelen bu farklılığı açıklama noktasında; ileri yaşta olmak ve yalnız yaşamak gibi kişisel özelliklere ya da işsizlik ve emekliliğe bağlı ortaya çıkan gelir azalması, eş kaybı ve yaşanan sağlık sorunları gibi yaşlı kadınların yoksulluğu devam ederken ortaya

çıkarak ileri yaşta gelir kaybına yani yoksulluğa neden olan ve ekonomik açıdan refah seviyesini düşüren spesifik olaylara odaklanmak gereklidir (24). Bu noktada yaşlı kadınların yoksulluk sorunları yalnızca eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve istihdam oranının artırılması ile çözülebilecek durum değildir. Yaşlanma sürecinde yaşanan eş kaybı, emeklilik, sağlık sorunlarının artması gibi bir takım değişiklikler yaşlı kadınların yoksulluk sorunundan daha fazla zarar görmesine neden olmaktadır (25).

Tüm bunların yanında bireylerin eğitim düzeyleri de ekonomik durumları açısından belirleyici nitelik taşımaktadır (3). Bu noktada TÜİK 2013 yılı verilerine göre yaşlılarda okuryazar olmayanların oranı %23,9; ilköğretim mezunu olanların oranı %41,2; ortaokul veya dengi okul mezunu olanların oranı %4,1; lise veya dengi okul mezunu olanların oranı %4,9; yükseköğretim veya fakülte mezunu olanların oranı ise %4,2; yüksek lisans veya doktora mezunu olanların oranı ise %0,9'dur (20). Yaşlı nüfusun eğitim durumu cinsiyete göre incelendiğinde; cinsiyetler arasında önemli farklılıklar olduğu ve eğitim seviyesi ile kadınların oranı arasında ters yönde bir ilişki olduğu, eğitim seviyesi azaldıkça kadınların oranının arttığı, eğitim seviyesi arttıkça kadınların oranının azaldığı görülmektedir (Şekil 3). Buradan hareketle kadınların %34,9'u, erkeklerin %9,8'i okur-yazar değil iken; kadınların %1,9'u erkeklerin %7,1'i yükseköğretim veya fakülte mezunudur (20).

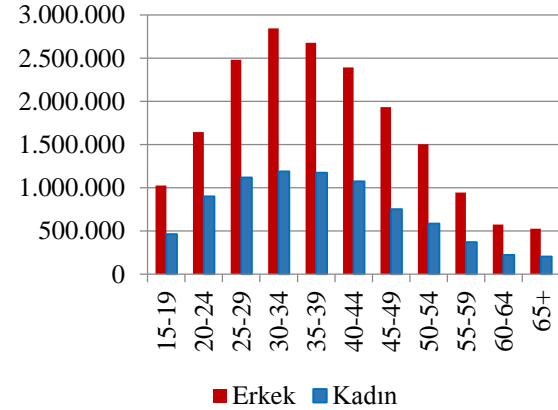
Şekil 3. Türkiye'de Yaşlıların Cinsiyetlerine Göre Eğitim Durumlarının Dağılımı (20)

2.4. Çalışma Hayatı

Yaşlılık döneminde yaşanan yoksulluk açısından son derece önemli alanlardan biri de kadının çalışma yaşamıdır (26). Çalışma alanında kadınlar

toplumsal cinsiyetleri nedeniyle yoğun şekilde ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmaktadır. Kadınlar erkekler ile karşılaştırıldığında işgücü piyasasına eşit oranda, eşit konumda ve eşit ücretle katılamamaktadırlar. Toplumsal yapı içerisinde kadınlara atfedilen özellikler onların "vasıfsız, düşük ücretli, emek yoğun, rutin, sıkıcı, dikkat gerektiren, hünere dayalı olarak toplumsal konulara ilişkin işlerde veya kadınların ev sorumluluklarının ev dışındaki bir uzantısı olarak görülen eğitim, bakım, temizlik gibi işlerde" yoğun olarak çalışmalarına neden olmaktadır. Yani çalışma hayatındaki bu ayrımcılık nedeniyle kazancı ve vasfı yüksek olan işler kadınlara uygun görülmemekte, kadınlar aynı işi yaptıklarında aynı ücreti alamamakta, yarı zamanlı, düşük statülü ve formel olmayan kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda bırakılmakta ya da ücretsiz aile işçisi olarak görülmektedirler (26).

TÜİK 2015 yılı verilerine göre Türkiye'de işgücüne katılım oranı kadınlarda %29,9 iken, erkeklerde %70,5 ve istihdamdaki nüfusun %70'ini erkekler, %30'unu kadınlar oluşturmaktadır (12). Ayrıca Şekil 5'te Türkiye'de yaş grupları ve cinsiyetlere göre istihdam durumları yer almaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre İstihdam Durumu (15)

Buradan hareketle işgücü piyasasına katılımın düşük olması kadınların hayatları boyunca erkeklere bağımlı olmaları ile ilişkilendirilmekte ve buna paralel şekilde işgücüne katılımın sağladığı emeklilik gibi imkânlardan da yararlanılamaması, sağlıkla ilişkili haklara da eşler

üzerinden erişilmesi bu bağımlılığın bir kat daha artmasına neden olmaktadır (2).

Yaşlı kadınlarda ekonomik açıdan incinebilirliğe neden olan en önemli noktalardan biri de toplumsal yapı içerisinde kadınlara atfedilen bakım veren rolüdür. Çünkü bakım hizmeti sunma sorumluluğu nedeniyle de kadınlar çoğunlukla çalışma yaşamı dışarısında bırakılmaktadırlar (26).

2.5. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik yoksunluğu yaşlılık döneminde görülen en önemli sorunlardan biridir (25). Yaşlılık döneminde sosyal güvenlikten yoksunluk genellikle, yaşlılık dönemi öncesi yaşam dönemlerinde kişilere sunulmayan yaşam imkânlarından kaynaklanmaktadır (27). Sosyal güvenlikten en az yararlanan kesimlerden biri yaşlı kadınlardır. Bu noktada Türkiye'de sosyal güvencesi bulunmayan her 10 yaşlıdan 6'sı kadınlardan meydana gelmektedir (15). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınların daha az eğitim alması, eğitimini tamamlayanların ise daha düşük statü ve maaşlar ile genellikle sosyal güvenceleri olmadan çalışmak zorunda bırakılmaları kadınların sosyal güvenlik sisteminde yer almamasının nedenleri arasında yer almaktadır (3,18). Dolayısıyla bütün bunların sebebi yalnızca yaşlılık dönemi değil, olumsuz ekonomik koşullar ile birlikte geçen yaşlanma sürecidir (27). Bu anlamda eğitim durumları göz önüne alındığında yaşlılar arasında yüksek okul veya fakülte mezunu olan bireylerin neredeyse tamamının sosyal güvenlik kapsamında olduğu görülmektedir. Bu da eğitim olanaklarından yararlanmış olmanın bir sonucudur. Bu nedenle kadınlara "mutfak ve yatak odası" arasında yüklenen sınırlı rollerde değişiklikler yapılmadığı ve yaşlanan bireylere cinsiyetlerinden bağımsız olarak fırsatlar yaratılmadığı sürece, bu durum kadının dışlanması ve yaşlılıkta onun bağımlılığı üzerine planlar kurmaktan başka bir anlam taşımamaktadır (27).

Türkiye'de sosyal güvence sağlayan Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) "Sosyal Güvenlik Reformu" adıyla Sosyal Güvenlik Kurumu çatısı altında toplanmıştır (18). 65 yaş ve üzeri nüfusun sosyal güvenlikten yararlanma durumlarına bakıldığında, nüfusun %40'ının sosyal sigorta kollarından birinden emekli maaşı aldıkları, %22'sinin 2022 Sayılı Kanun kapsamında yaşlılık aylığından faydalandıkları, %37'sinin ise herhangi bir

emeklilik geliri olmadığı tespit edilmiştir (28). Türkiye'de çalışan kesimler tarafından ödenen primler aracılığı ile işleyen sosyal güvenlik sistemi; kadınların çalışma yaşamında yer alamaması nedeniyle erkeklere göre daha az sosyal güvenceye sahip olmalarına ya da eşlerine/babalarına bağımlı olarak "*bu çatının altına sığınmalarına*" yol açmaktadır (26). Bu noktada sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan bireylerin özellikle eşi vefat etmiş 65 yaş ve üzeri kadınlardan oluştuğu bulunmuştur. Bu kadınların yaklaşık yarısının 2022 Sayılı Kanun kapsamında dul ve yetim aylığı da almadığı ortaya çıkmıştır (29). Dolayısıyla bu durum kadınların yoksulluğu daha fazla ve daha derinden yaşamasına sebep olmaktadır.

2.6. İhmal ve İstismar

Yaşlılık döneminde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de "yaşlı ihmal ve istismarı"dır. Yaşlı nüfusun artması ile birlikte istismar ve ihmal mağduru yaşlı nüfusun da artması beklenmektedir (30). Genel anlamda yaşlı istismarı "*yaşlının kendi evinde ya da kaldığı başka bir evde aile bireyleri tarafından veya bakıcısı tarafından bir kez veya tekrarlanan (kötü muamele) uygun davranış eksikliğidir*" şeklinde (31); yaşlı ihmal ise "*yaşlının sosyal, fiziksel, duygusal gereksinmelerini karşılama da bilinçli veya bilinçsiz yetersizlik*" olarak tanımlanmaktadır (30).

Yaşlı istismarı aile içi şiddetin bir türü olarak ilk kez 1975 yılında "*hırpalanmış yaşlı kadın (granny battering)*" terimi ile literatüre girmiştir. Bu bakımdan yaşlı istismarına yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda kadınların erkeklere oranla daha çok istismara uğradıkları, istismarcıların ise çoğunlukla erkek olduğu bulunmuştur (32, 33). İlerleyen yaş ile birlikte kadınların fiziksel kapasitelerindeki azalma, üretkenliklerindeki kayıplar, toplumsal yaşamın dışında kalma durumları onları istismara daha yatkın hale getirmektedir (34). Yaşlı kadınlara yönelik gerçekleştirilen istismarlar, "*kırık, çürük, yaralanma ve hastalanma gibi fiziksel sonuçları; depresyon, korku, çaresizlik, ürkek ve çekingen olma durumu gibi psikolojik sonuçları*" beraberinde getirmektedir (35). Bu nedenle birey, aile ve toplum üzerinde fiziksel, sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutlarda etki eden ve çoğunlukla aile bireyleri arasında saklı kalan yaşlı istismarının açığa çıkarılması noktasında yaşlılar ile çalışan farklı

mesleki disiplinlere önemli sorumluluklar düşmektedir (30).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de yaşlılara yönelik bakım ve sosyal politikalar büyük ölçüde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sunulmaktadır. Bakıma ihtiyaç duyan yaşlılar huzurevleri, bakım ve rehabilitasyon merkezlerinden hizmet alırken, kendi evinde yaşayan yaşlılara yönelik olarak evde bakım hizmetleri Sağlık Bakanlığı, yerel yönetimler ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sunulmaya çalışılmaktadır. Her bir yaşlının kişisel ihtiyaçları farklılık gösterse de temelde yaşlıların barınma, sağlık, bakım, ekonomik ve psiko-sosyal destek gereksinimleri söz konusu olabilmektedir. Bu bakımdan Türkiye’deki hızlı yaşlanma süreci dikkate alındığında, yeni yaşlılık politikalarının üretilmesi de zorunlu hale gelmektedir. Ancak yaşlılık politikaları kapsamında yaşlılık dönemini ve yaşlanma süreçlerini sadece bir sorun olarak ele almak yerine, bu dönemi bütün yönleriyle birlikte değerlendirmek daha olumlu sonuçları beraberinde getirecektir (19).

Modernleşme süreci hem yaşam süresinde hem de insanlar tarafından yaşamın anlam ve değerinin algılanmasında değişimlere yol açmıştır. Bu noktada toplumsal cinsiyet ve yaş değişkenleri de sosyal çevre içerisinde önemli derecede etkili olmaya başlamıştır (3,36). Bu değişim süresi içerisinde geleneksel toplum yapısındaki "yaşlı kadınlar" ile modern toplum yapısındaki "yaşlı kadınlar" arasında yapısal ve işlevsel açıdan farklılıklar meydana gelmiş ve yaşlı kadınların sosyal değeri azalarak, toplumsal yapı içerisinde dezavantajlı konuma gelmişlerdir (3). Kadınların aile ve toplumsal yapı içerisinde erkekler karşısındaki eşitsiz konumlanışları onların var olan potansiyellerini verimli şekilde kullanmaları noktasında engeller oluşturmaktadır (25). Buradan hareketle kadınların toplumsal yaşam içerisinde devamlı olarak birilerine bağımlı olmalarını önleme noktasında erkekler ile eşit şartlara sahip olmalarını sağlayacak sosyal hizmet politikalarının üretilmesi gerekmektedir (29). Bu kapsamda yaşlılarla çalışacak sosyal hizmet uzmanlarının ve gerontologların kadın yaşlıların karşı karşıya kalabileceği risk unsurları konusunda daha fazla mesleki bilgiye sahibi olmaları önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- 1.Canatan A. Yaşlılar ve Toplum. In: Bacanlı H, Terzi Şİ, eds. Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi Psikolojisi İstanbul: Açılım Kitap; 2012.
- 2.Şener Ü. Kadın Yoksulluğu. Ankara: TEPAV Değerlendirme Notu; 2009. Erişim Tarihi: 14 Ekim 2017, <http://www.tepav.org.tr>.
- 3.Tufan İ. Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu. Antalya: GeroYay; 2007. Erişim Tarihi: 12 Kasım 2017, <http://www.itgevakif.com>.
- 4.Tufan İ. Kadın ve Yaşlılık: Türkiye Gerontoloji Atlası Araştırması. Kimlik Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Dergisi. 2015; 1(1), 10-16.
- 5.Martin M, Kliegel M. Psychologische Grundlagen der Gerontologie. Kohlhammer, Stuttgart; 2005.
- 6.Tufan İ. Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları; 2014.
- 7.Baran AG. Aile ve yaşlanma. In: Kasapoğlu A, Karkıner N, eds. Aile sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları; 2012. s. 134-165.
- 8.Giddens A. Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.
- 9.Şentürk M, Ceylan H. İstanbul’da Yaşlanmak. İstanbul: Açılım Kitap; 2015.
- 10.Willson AE. The Sociology of Aging. In: Bryant CD, Peck DL, eds. Handbook of 21st Century Sociology. California CA: Sage; 2007. p.148-155.
- 11.Hooyman N, Kawamoto K, Kiyak A. Aging Matters an Introduction to Social Gerontology. New Jersey: Pearson; 2015.
- 12.TÜİK. Nüfus İstatistikleri-2015. 2015 (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2017) <https://biruni.tuik.gov.tr>.
- 13.United Nations. Profiles of Ageing-2013. 2013 (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017) <http://esa.un.org>.
- 14.TÜİK. İstatistiklerle Yaşlılar-2013. 2013 (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017). <http://www.tuik.gov.tr>.
- 15.Efe A, Aydemir M. Yaşlı Kadın Olmak: Psiko-Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Yaşlılık ve Kadın-Isparta Huzurevi Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2015; 1(3): 193-223.
- 16.Tufan İ. Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları; 2003.
- 17.Dayıoğlu M, Kırdar MG. Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı-Çalışma

- Raporu-5; 2010. Erişim tarihi: 3 Ekim 2017, <http://siteresources.worldbank.org>.
- 18.Buz S, Beydili E. Ankara Örneğinde Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınların Gereksinimleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 2015; 8(37): 557-570.
- 19.Arun Ö, Arun B. Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk. Sosyal Bilimler Dergisi. 2011; 10(4): 1515-1527.
- 20.TÜİK. İstatistiklerle Yaşlılar-2014. 2014 (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017) <http://www.tuik.gov.tr>.
- 21.Mollenkopf H, Walker A. Quality of Life in Old Age: International and Multi-Disciplinary Perspectives. Dordrecht: Springer; 2007.
- 22.Arpacı F, Ersoy AF. Yaşlı Bakımı ve Yaşlılıkta Sağlıklı Beslenme. In: Bacanlı H, Terzi Şİ, eds. Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi. İstanbul: Açılım Kitap; 2012.
- 23.Fodor E. A Different Type of Gender Gap: How Women and Men Experience Poverty. East European Politics and Societies. 2006; 20(1): 14–39.
- 24.Choudhury S, Leonesio MV. Life-Cycle Aspects of Poverty Among Older Women. Washington: ORES Working Paper Series; 1997 No:71. Erişim tarihi: 21 Ekim 2017, <https://www.ssa.gov>.
- 25.Buz S. Toplumsal Cinsiyet Ve Yoksulluk Odağında Yaşlılık Olgusu. 2015 (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2017) <http://readgur.com>.
- 26.Ulutaş ÇÖ. Yoksulluğun Kadınsallaşması ve Görünmeyen Emek. Çalışma ve Toplum. 2009; 2, 25-40.
- 27.Tufan İ. Antikçağdan Günümüze Yaşlılık. İstanbul: Aykırı Araştırma; 2002. Erişim Tarihi: 2 Ekim 2017, <http://www.itgevakif.com>.
- 28.Candaş A, Buğra A, Yılmaz V, Günseli S. ve Çakar Yakut B. Türkiye'de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu; 2010. Erişim Tarihi: 2 Ekim 2017, <http://www.aciktoplumvakfi.org.tr>.
- 29.Özar Ş. Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Final Raporu; 2011. Erişim Tarihi: 19 Ekim 2017, <http://www.spf.boun.edu.tr>.
- 30.Özmete E. Hwalek-Sengstock Yaşlı İstismarı Tarama Testi: Türkçeye Uyarlama Çalışması. Anadolu Psikiyatri Dergisi. 2016; 17(Ek.1), 45-52.
- 31.Artan T. Yaşlılarla Sosyal Hizmet. Ankara: SABEV Yayınları; 2017.
- 32.Artan T. Huzurevinde Kalmakta Olan Yaşlılarda Aile İçi İstismar. Toplum ve Sosyal Hizmet. 2013; 24,2: 109-122.
- 33.Fadıloğlu Ç, Şenuzun Aykar F. Yaşlıda İstismar ve İhmale Yaklaşım. Ege Tıp Dergisi. 2012; 51(Ek Sayı): 69-77.
- 34.Gökçe Y. Yaşlanan Dünya ve Yaşlanan İnsan. In: Ankara Tabip Odası, Türk Geriatri Derneği ve Pratisyen Hekimlik Derneği, ed. Birinci Basamak İçin Temel Geriatri. Ankara: Algı Tanıtım; 2012.
- 35.Duyan GÇ. Yaşlı İstismarı. In: Ersanlı K, Kalkan M, eds. Psikolojik Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık. Ankara: Pegem Akademi Yayınları; 2008.
- 36.Reinhold G. Soziologie-Lexikon. Oldenbourg: Müncehn-Wien; 1991.
- 37.Tews HP. Soziologie des Alterns. Heidelberg: Quelle&Meyer; 1971.